DOI 10.51728/ZRIPF202401010R
Izvorni naučni rad
Original scientific paper
Primljeno 23.07.2024.

Prof. dr. sc. Semir Rebronja
Islamski pedagoški fakultet Univerziteta u Zenici
r_semir@yahoo.com

ŠARḤ FARĀ'ID AL-FAWĀ'ID LI TAḤQĪQ MA‘ĀNĪ AL-ISTI‘ĀRA (KOMENTAR KORISNIH BISERA U VALORIZACIJI ZNAČENJA METAFORA) ḤUSAYNA AL-ISBA‘ĪJA

Sažetak

U ovom radu preveden je, valoriziran i komentarisan prvi dio rukopisnog djela *Šarḥ Farā'id al-fawā'id li taḥqīq ma‘ānī al-isti‘āra* bošnjačkog autora Ḥusayna al-‘Isba‘ija al-Sārāyia (Sarajlije). U ovom kratkom traktatu, al-Isba‘ī je nastojao objediniti najznačajnije elemente ‘ilm al-bayāna na osnovu djela svojih prethodnika. Djelo je napisano u duhu tadašnjeg načina pisanja naučnih djela, koji se ogledao u navođenju mišljenja i stavova drugih poznatih autora, njihovom kompariranju i preferiranju. Značajno je i kao svjedočanstvo bavljenja bašnjačkih autora klasičnom arapskom stilistikom u to vrijeme.

Autor je djelo podijelio na tri dijela, koja je metaforički naslovio ogrlica prva, ogrlica druga i ogrlica treća (al-‘iqd), a svaku od *ogrlica* podijelio je na potpoglavlja (bisere, al-farīda). U okviru prve *ogrlice,* nalazi se *šest bisera,* u okviru druge četiri i u okviru treće pet.

U postklasičnom periodu jezikoslovnih nauka primjećuje se stagnacija (teoretičari su ga nazvali al-inḥiṭāt-dekadenca, nazadovanje) u svim segmentima u jezikoslovnim naukama. Takva je situacija i sa klasičnom arapskom stilistikom. Nakon velikih djela nastalih u 11. i 12. vijeku, autori su pisali, uglavnom, komentare i komentare komentara prijašnjih djela iz arapske stilistike. Jedno od njih je spomenuto djelo Ḥusayna al-'Iṣbaīija, koji je napisao komentar djela *al-Risāla al-Samarqndiyya*[1] 'Abū Layṯa al-Samarqandīja.

***Ključne riječi**:* arapska stilistika, Ḥusain al-Isba'ī al-Sārāyī, komentar, metafora, vrste metafora

Uvod

Arapi veoma brzo, nakon pojave islama, počeli su se baviti arapskom stilistikom ('ilm al-balāġa) i smatrali je među najbitnijim i najistaknutijim naukama, jer tretira brojne teme koje vode do boljeg razumijevanja Kur'ana i razumijevanja kur'anske nadnaravnosti (i'džaza).[2]

Al-Ğāḥiẓ (u. 869) i Ibn al-Mu'tazz (u. 908) su utemeljitelji arapske stilistike. Prvi od njih je u djelu *Kitāb al-bayān wa al-tabyīn* govorio o odnosu riječi i značenja, prikladnosti govora i govorne situacije, o konzistentnosti, poetskim krađama i dr. Za razliku od njega, Ibn al-Mu'tazz u djelu *Kitāb al-badī'* sistematski je obradio osamnaest figura, među kojima su metafora, poređenje i alegorija (Mujić, 2007:9).

---

[1] Pored naslova *Farā'id al-fawā'id li taḥqīq ma'ānī al-isti'āra,* djelo je poznato i pod naslovima *Risāla al-isti'ārāt, al-Risāla as-Samarqandiyya* i *al-Risāla al-taršīhiyya.*

[2] Vidi knjige:

1. Abū Bakr Muḥammad ibn al-Ṭayyib, *'I'ğāz al-Qur'ān*, Dār al-ma'ārif, al-Qāhira, 1971.
2. Mustafa Jahić, *Gramatika i stilistika Kur'ana : sintaksički i semantički aspekti kur'anskoga iskaza*, Drugo prošireno izdanje, Gazi Husrev-begova biblioteka, Sarajevo, 2023.
3. Džemaludin Latić, *Stil kur'anskog izraza*, El-Kalem, Sarajevo, 2001.
4. Šawqī Ḍayif, *al-Balāġa, taṭawwur wa tārīḫ*, Dār al-ma'ārif, al-Qāhira, 1995.

Arapska stilistika počinje da se sistematizira u djelima autora 'Abū Bakra ibn ʻAbd al-Qāhira al-Ǧurǧānīya (u. 471/1069.) *Dalāil al-'iʻǧāz* i *'Asrār al-balāġa,*u kojima je obradio teme koje će predstavljati temelj za kasnije diferenciranje glavnih dijelova arapske stilistike (vidi: Jahić, 2023:15). Al-Zamaḫšarī (u. 1143.) je napisao djelo *al-Kaššāf*, tefsir Kur'ana, u kome „dosljedno i na izvanredan način primjenjuje stilističke metode i pravila koja je uspostavio al-Ǧurǧānī" (Jahić, 2023:26), te djelo koje je napisao Abū Ya'qūb Yūsuf al-Sakkākīyi (u.1128.) *Miftāḥ al-'ulūm* (Jahić, 2023:26).

Poslije al-Sakkākīya javlja se velik broj komentatora ovog njegovog djela, među kojima je najpoznatiji al-Qazwīnī koji je napisao djela *Al-'Īḍaḥ fī ʻulūm al-balāġa i Talḫiṣ al-miftāh* (Vidi: Mujić, 2011:11-12).

U ovom radu preveden je, analiziran i kontekstuakiziran prvi dio djela *Šarḥ Farā'id al-fawā'id li taḥqīq maʻānī al-istiʻāra*, autora Ḥusayna al-ʻIṣbaʻīya al-Sārāyīja.[3] U ovom radu sam analizirao, valorizirao i preveo uvod i prvo poglavlje (ogrlica) o vrstama metafora i šest poglavlja na fol. 3a do 5b.[4]

S obzirom na to da se radi o rukopisnom djelu, u tekstu rukopisa bilo je grešaka, te smo, na osnovu kontrolnog teksta, uspjeli te greške prepoznati i ispraviti. U prijevodu te greške nisu isticane, već su u fusnotama naznačene.

Intervencije, valorizacije, dodatne komentare i pojašnjenja uveo sam u fusnotama teksta, kako se ne bih ugrozio integritet originalnog al-ʻIsba'ījevog teksta.

[3] Ranije su radili na rukopisima arapske stilistike:
1. Duraković Esad, *Arapska stilistika u Bosni, Ahmed Sin Hasanov Bošnjak o metafori*, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo, 2000.
2. Munir Mujić, *Arapska stilistika u djelu Hasana Kafije Pruščaka*, Filozofski fakultet u Sarajevu, 2007.

[4] Rukopis se nalazi u Gazi Husrev-begovoj biblioteci (Fond rukopisa), pod brojem R-10305/2.

Al-SAMARQĀNDĪ I FARĀ'ID AL-FAWĀ'ID LI TAḤQĪQ MA‘ĀNĪ AL-'ISTI‘ĀRĀT

Autor osnovnog teksta (al-matn), poznatog kao *al-Risāla al-Samarqandiyya fī al-Isti‘ārāt* (es-Samarkandijev traktat o metaforama), je Ibrāhīm ibn Muḥammad Abū Qāsim al-Samarqandī al-Layṯī (u.poslije 888/1483.). U biografiji autora navodi se da je al-Samarqandī bio hanefijski pravnik (Ziriklī, 2002:1/65).

U biografskom djelu *Mu‘ğam al-mu'allifīn* se navodi da je „bio živ 888. godine“ te se dodaje da je „bio stilističar, kao i učenjak u drugim naukama. Između ostalih djela napisao je*Šarh al-‘aḍudiyya* koje je završeno, 888. godine, *Ḥāšiya ‘alā šarḥ Miftāḥ al-‘ulūm li al-Sakkākī*, *Bulūġ al-arab fi isti‘ārāt al-‘arab*“ (Kaḥḥala, 1994:2/643).

ŠARḤ FARĀ'ID AL-FAWĀ'ID LI TAḤQĪQ MA‘ĀNĪ AL-ISTI‘ĀRA ḤUSAYNA AL-ISBA‘ĪYA

Djelo tretira jedan dio arapske stilistike koji se bavi tropama, poređenjem i alegoriom (‘ilm al-bayān).[5] U ovom kratkom rukopisu autor je nastojao objediniti najznačajnije elemente nauke o jasnom izražavanju (‘ilm al-bayān) na osnovu djela svojih prethodnika. Kroz djelo skoro da nije iznosio svoje stavove, već je isključivo navodio stavove prethodnih autora, gdje bi preferirao jedan od njih.[6]

Ḥusayn al-‘Isba‘ī je djelo podijelio na tri dijela, koje je naslovio naslovima *ogrlica prva, ogrlica druga i ogrlica treća* (al-‘iqd), a svaku od *ogrlica* podijelio je na *bisere* (al-farīda). U okviru

[5] Stilistička disciplina *‘Ilm al-bayān* (nauka o jasnom izražavanju) pomaže „u jasnom izražavanju istog značenja na više načina s različitim stepenom jasnoće kako bi se izbjegle greške u slaganju iskaza sa željenim značenjem“. Vidjeti: (al-Sakkākī, 1987:162; Mujić, 2011:21-26).

[6] Vid.: Amir Ljubović, „Neke karakteristike proznog stvaralaštva na orijentalnim jezicima kod nas“, Prilozi za orijentalnu filologiju, 40/1990, 1991, str. 63-73.

prve *ogrlice,* nalazi se šest *bisera,* u okviru druge četiri i u okviru treće pet.

Autor *Šarḥ Farā'id al-fawā'id li taḥqīq ma'ānī al-isti'āra* je Ḥusayn al-Iṣba'ī al-Sarāyī, koji je živio u 17. stoljeću. O njegovom školovanju i sticanju znanja nemamo puno podataka. Ono što se zna jeste da je bio muderis sarajevskom alimu Mavlana Abdulkadiru. al-Iṣba'ī je umro 1102/1689-90. godine (Mehmedović, 2018:265-266).

Ḥusayn al-'Iṣba'ī al-Sārāyī je autor dva komentara; *Šarḥ Farā'id al-fawā'id li taḥqīq ma'ānī al-'isti'āra* i *Šarḥ al-Durar*. O popularnosti njegovog komentara rasprave o metafori pod naslovom *Šarḥ Farā'id al-fawā'id li taḥqīq ma'ānī al-'isti'āra*, govori podatak da se u Gazi Husrev-begovoj biblioteci u Sarajevu čuva nekoliko prijepisa ovog komentara (GHB, R-531; R-950; R-1272/3; R-2372/9; R-2812/7; R-6483/4;R-7749/1; R-9733/3; R-10305/2)) (Dobrača, 2000:238; Ždralović, I:199, II:100; Fajić, 1999*:*80; Muvekkit, 1999 *:*415; Popara - Fajić, 2000*:*165, 176, 181, 185; Lavić, 2005*:*66; Popara, 2008*:*376-377...

Al-Isba'ī je autor i komentara uvodnog dijela Munla Ḥusrawovog pravnog djela *ad-Durar*, čiji se jedan prijepis čuva u Zagrebu (OZ HAZU, R-62/1 (Popara, 2008:376-377)

U rukopisu komentara tekst je pisan, na početku mastilom crvene boje, a kasnije mastilom crne boje, a osnovni tekst (al-matn) je nadvučen.

Esad Duraković je preveo i obradio štampano djelo *Mufīd 'alā al-Farīda*, koje se bavi komentarom *al-Risāle.* Radi se o djelu bošnjačkog autora iz 18. vijeka, Ahmeda, sina Hasanova Bošnjaka, koje je završeno 1742. godine, a studija Durakovića[7] je štampana

[7] Pored ove knjige, na bosanskome jeziku, obradili su Esad Duraković, *Arapska stilistika u Bosni, Ahmed Sin Hasanov Bošnjak o metafori,* zatim Teufik Muftić u svojoj knjizi *Klasična arapska stilistika*, i Munir Mujić u knjizi *Tropi i figure u arapskoj stilistici*, štampanoj 2011. godine u izdanju Orijentalnog instituta.

2000. godine u izdanju Orijentalnog instituta i pod naslovom *Arapska stilistika u Bosni*, *Ahmed Sin Hasanov Bošnjak o metafori*.[8]

PRIJEVOD I KOMENTAR DJELA ŠARH FARĀ'ID AL-FAWĀID LI TAḤQĪQ MA‘ĀNĪ AL-ISTI‘ĀRA

Hvaljen neka je Allah što je ljudskom rodu dao da okusi slast govora i jasnog izražavanja, te je, među njima, uspio onaj ko je uspio razlučiti između doslovnog i prenesenog načina izražavanja. Neka je blagoslov na izvor rječitosti, na rudnik hrabrosti i toleracnije i na plemenite članove njegove porodice i njegove drugove što se njegovoj strani priklanjaju.

A zatim, nije nepoznato da je *al-Risāla* koji je napisao potpunim dobrom obdareni plemeniti i uzburkano more Abū Qāsim es-Samaraqandī a koja govori o metaforamagovorio o metaforama, snažan savjet, dovoljan u ovoj oblasti, dovoljan svakom onom ko razuma ima. Ali ono što je napisao o toj *al-Risāli* uzor plemenitih učenjaka i pažljivi ‘Iṣām[9] jeste more čije prostranstvo se ne može pojmiti i čiju dubinu se ne može dokučiti veličinu ne spoznaje niti dubinu shvata, a jedino što učenici iz njega mogu dobiti jeste zbunjenost i nejasnost.

I zbog ovog spomenutog značenja pružili smo što smo pružili uz sve nedostatke, nadajući se široj koristi i potpunoj pažnji slabih

[8] Pored djela i dalje postoji problem u iznalaženju adekvatnog nazivlja za određene vrste metafore i njene elemente u bosanskome jeziku. U ovome djelu korišteni su termini koje je i M. Mujić koristio u svome djelu i Rječniku.

[9] Al-Isfarāyīnī, Ibrāhīm ibn Muḥammad poznat kao ‘Iṣām al-dīn, (umro 951/1544.), autor je brojnih djela iz oblasti arapskog jezika i arapske stilistike, a njegov komentar *al-Risāle* o metafori al-Samarqandiya je jedan od najpoznatijih komentara *al-Risāla.* Komentator al-‘Isba‘i je veoma često, u svom komentaru *al-Risāle*, koristio ‘Iṣamov komentar i bio je pod njegovim snažnim uticajem. Naznačili smo sintagme koje je doslovno preuzeo iz ‘Iṣamovog komentara. Nekada je autor sažimao kometar iz ‘Iṣamovog komentara i to je naznačeno, ali nije doslovno prenijeto iz pomenutog kometara.

učenika, kolebljivaca i braće koji traže utočište i oslonac, a Allah je pomagač i na Njega se oslanjamo. Autor je kazao:

Hvala Darivatelju svakoga dara,[10] odnosno, svakog oblika darivanja, što je značenje do kojega se dolazi ako se uzme da se radi o određenom članu obuhvatnosti (lām al-istiġrāq),[11] prihvatljivo je i uzeti da se radi o određenom članu za određivanje onoga što je od ranije poznato, i da se misli na dar koji je spomenut u suri el-Kawṯar[12] jer se u tome slučaju realizira harmonija između rečenice sa zahvalom (al-ḥamd) i rečenice sa blagoslovom (al-ṣalat).[13]

...i neka je blagoslov najboljem stvorenju, odnosno, najboljem od svih pojedinaca, jer je od ranije poznato da je naš Vjerovjesnik odabran nad ljudima, džinima i plemenitim melekima.[14]

...i njegovu porodicu, odnosno njegove sljedbenike, i to je jedno od dva značenja.

...one čistih duša, odnosno, duša pročišćenih znanjem i djelovanjem

... a zatim, vrste metafora, metafora (al-isti'āra) i preneseno značenje (al-mağāz)

su kod metodologa islamskog prava (al-uṣūliyūn) sinonimi, a u terminologiji 'ilm al-bayāna metafora (al- *isti'āra*)[15]

[10] Osnovni tekst sam kucao u boldu, a komentar običnim slovima.

[11] Određeni član koji određuje jedinku u okviru svih jedinki vrste kojoj pripada dotična jedinka (Jahić, 2007: 681).

[12] Ovdje se misli na prvi ajet ove sure: *I mi smo ti mnogo dobra dali.* (Al-Kawṯar, 1)

[13] O ovom kometaru je identična sintagma: تتناسب فقرتا الحمد والصلاة أشد تناسب(...jer se u tome slučaju realizira harmonija između rečenice sa zahvalom (al-ḥamd) i rečenice sa blagoslovom (al-ṣalat)... (Al-Isfarāyīnī:32; al-Iṣba'ī, b80).

[14] Identična sintagma je: الإنس والجن والملك الكرام (odabran nad ljudima, džinima i plemenitim melekima. Al-Isfarāyīnī, 39; al-Iṣba'ī, b80)

[15] Ne postoji jedinstvena definicija metafore u klasičnoj arapskoj stilistici. Tako, naprimjer, Ibn al-Mu'tazz, u svom djelu *Kitāb al-badī'* metaforu

jespecifičnija od prenesenog značenja (*al-mağāz*),[16] a to je riječ upotrijebljena u kontekstu mimo svog značenja zbog odnosa (al-ʻalāqa)[17] i konteksta (al-qarīna),[18] o čemu će biti riječi u nastavku, i ovo je poznato kod filologa, a možemo se osloniti i na značenje masdara ove riječi [*al-istiʻāra*], a to je upotreba sredstva poređenja (al-mušabbah bihī) umjesto sadržaja poređenja (al-mušabbah).[19] Ispravno je i izvoditi druge oblike iz ove riječi [*al-istiʻāra*], tako se za onoga koji u govoru koristi metaforu kaže da je *mustaʻīr*, a za

definira kao „pozajmljivanje riječi za ono po čemu ta riječ nije poznata od onoga po čemu je poznata, kao u primjerima *Majka knjige, krila pokornosti.* (Ibn Mu'tazz, 1982:2)

Al-Ğurğāni definira metaforu kao „riječ koja u jezičkoj upotrebi ima poznato značenje, na koje ukazuju primjeri... a zatim je pjesnik, ili neko drugi, koristi u značenju koje nije njeno osnovno i prenosi je, te tako ona biva pozajmljena (al-Ğurğāni, 1991:30)

Al-Sakkākī metaforu definira kao „spominjanje jednog korelata poređenja, pri čemu se misli na drugi korelat, te na taj način sredstvo poređenja ulazi u ono što se poredi (Al-Sakkākī, 1987:369)

U klasičnoj retorici metafore je „svaka koherentna koja nije doslovna po pravilu smatra se metaforičnom, tako da pojam metafore ne obuhvata samo neka već sva, ili gotovo sva, smislena odstumanja od doslovnog značenja te riječi (Kojen, 1986:7 po Kovačević, 1991:11)

[16] Prva upotreba ovog termina veže se za rane studije iz područja filologije i hermeneutike Kur'ana. Obično se prva upotreba ovog termina vezuje za ime ranog basranskog filologa Abū ʻUbaydu, koji uputorebljava ovaj termin da njime označi tumačenje, odnosno značenje (Mujić, 2011). U osnovi se al-mağāz definira kao „upotreba riječi u značenju koje odstupa od doslovnog" (al-Qazwīni, 98).

[17] Odnosno, odnos između doslovnog i prenesenog značenja.

[18] Odnosno, konteksuakni pokazatelj.

[19] Ovdje al-Isbaʻī navodi mišljenje koje je u skladu sa al-Sakkākījevom definicijom metafore, kako je u prethodnoj napomeni spomenuto.

metaforičku riječ (al-mustaʿār), za konstituente metafore (*al-ṭarfān*) koriste se izrazi prijenosnik (*al-mustaʿār minhu*) i sadržaj (*al-mustaʿār lahū*), i zastupam ovaj zadnji stav. Autor, u pravljenju **razlike** među pravcima i boljem klasificiranju vrsta, počesto govori i o ovome a pod pojmom značenja metafore misli se na ono što se naziva metaforom i to može biti eksplicirajuća (al-muṣarraḫa), aludirajuća (al-makniyya) i imaginarna(al-taḫyīliyya).

...i ono što je vezano za njih, tj proširenje metafore (al-taršīḥ), dopunjenje metafore (al-taǧrīd) i pojašnjenje vrsta metafora

...spomenuto je u knjigama, odnosno djelima prijašnjih i potonjih učenjaka stilistike

...detaljno, teško shvatljivo, te sam to želio navesti sažeto i shvatljivo, nastojeći to približiti da bi se moglo shvatiti i zapamtiti.

...i to onako kako o tome govore knjige starih autora i kako na to upućuju djela kasnijih autora, zbog prisutnosti jasnoće u knjigama starih autora. A zbog potankog i jasnog izlaganjza te njihove knjige je kazano da govore. A Knjige kasnijih učenjaka nisu bile takve, jer su bile sežete, te je za njih kazano da upućuju.

...pa sam nanizao korisne bisere, poput primjera *srebrna voda,* a riječ ʿawā'id je značenja kao i fawā'id, koristan, a poznato je fawā'id kao i farā'id.[20]

...u valorizaciji značenja metafora, odnosno za istraživanje njenih različitosti, kao što su aludirajuća (al-makniyya) i imaginarna (al-taḫyīliyya), što je potrebno dodatno istražiti.

...i njenih vrsta, kao što je nedeverbalna (al-aṣlijyya), deverbalna (at-tabaʿiyya), eksplicirajuća (al-muṣarraḫa), aludirajuća(al-makniyya), realna (al-taḥqīqiyya), imaginarna (al-taḫyīliyya), složena (al-tamṯīliyya), a svaka od njih može biti prosta metafora (al-mutlaqa), proširena metafora (al-muraššaḥa) ili dopunjena metafora (al-muǧarrada).

[20] Odnosno, u morfološkom smislu. Ovdje je autor sažeto kometarisao ʿIṣamov kometar (Al-Isfarāyīnī, 63; al-Iṣbaʿī, b81).

...i njenih kontekstā, odnosno, ono što treba istražiti, a to nije ništa drugo, nego aludirajuća metafora.

…O pohvalnim ogrlicama. Prva ogrlica: O vrstama metafora. Razlikovanje između vrsta po osobenostima, kao da je želio govoriti o vrstama, a razlika između metafora ogleda se u marginalnim stvarima, te se većina vrsta metafora međusobno prepliću i on ih označava kao figurativno izražavanje (*al-mağāz*), kako bi govorio i o metonimiji (al-mağāz al-mursal) i tu su sljedeći biseri:

Prvi biser,[21] [Izraz "prvi biser"] ovdje se javlja kao subjekat koji se odnosi na prosto figurativno izražavanje, odnsno subjekat koji se odnosi na drugu podjelu [u okviru koje se mertaforičko izražavanje dijeli na metaforu i metonimiju]. Uvjetnost [postojanje konteksta] o kojoj će biti riječi je predikat ove druge podjele. Druga podjela i ono što se smatra njenim predikatom jesu predikat prve podjele. s tim da nije u ovom slučaju potrebno koristiti povratnu zamjenica, zbog njihovog sjedinjenja, kao što je slučaj sa ličnom zamjenicom stanja.

...pri čemu mislim na riječ upotrebljenu u onome što nije njeno osnovno značenje zbog relacije s kontekstom koja isključuje njeno doslovno značenje, odnosno, njeno osnovno značenje u kojem se upotrebljava. Upotrebom na riječ,[22] to ga odvaja od složenog metaforičnog izražavanja, a kada kaže upotrebljenu - Doslovno značenje upotrebljeno u ovo što nije njeno značenje zbog relacije s složenom metaforom od riječi prije upotrebe, te za četvrtom izbjegava greška, a sa petom pisanje, pod relacijom (al-ʻalāqa) se podrazumijeva cilj u kome učestvuju obje strane i pogodno je za žanrove panegirika, kritike i preuveličavanja. Trebaš znati da nije dovoljno samo postojanje relacije, već je nužno postojanje i namjere (al-qaṣd) jer kada se predmet relacije realizuje

[21] U Prvom biseru autor tretira prosto figurativno izražavanje (al-mağāz al-mufsal) i njegovu podjelu na metonimiju i metaforu.

[22] al-Isbaʻī ukazije da je autor osnovnog teksta, navođenjem termina *riječ* odvojio prosto figurativno izražavanje od složenog, jer prosto figurativno izražavanje se sastoji od jedne riječi, dok se složeno figurativno izražavanje sastoji od izraza koji sadrži više od jedne riječi.

u metafori i metonimiji, onda je razlika među njima na osnovu namjere.

…ukoliko njegova relacija, na koju se ukazuje,[23] nije odnos sličnosti, onda je metonimija,[24] onda se tretira kao subjekat, odnosno riječ metonimije dopušteno je apodoza i naziva se upotreba iskaza u jeziku koji se sastoji od subjekta i predikata, a metafora je uslovljena u značenju poređenja onim čime se poredi.[25]

...inače, to je eksplicitna metafora, [26] u eksplicitnoj metafori se ne vidi aspekt ograničavanja.

---

[23] Identična riječ je: المقصودة (na koju se ukazuje). (Al-Isfarāyīnī, 106; al-Iṣba'ī, b82)

[24] Al-Ǧurǧānī (376) je ukazao na razliku između metafore i metonimije, gdje je istakao da ukoliko je veza (al-'alāqa) odnos sličnosti, onda se radi o metafori, a ukoliko nije, onda se radi o metonimiji. Da bismo preciznije pojasnili razliku između metonimije (al-mağāz al-mursal) i metafore, navest ćemo primjer za metonimiju. Al-Mutanabbī kaže:

له اياد عليّ سابغة... أعدّ منها ولا اعددها

On ima 'ruke' što se na me' izlivaju
Brojim ih, ali ih ne mogu izbrojati

U ovom stihu pjesnik je upotrijebio imenicu ayād, jednina yadd, ruka, u figurativnom značenju, gdje označava *blagodati, dobro.* U ovom slučaju veza između *ruku* i *blagodati* nije opisna (alāqa ġayr mušābaha).

[25] Ovdje je autor sažeto kometarisao 'Iṣamov kometar (Al-Isfarāyīnī, 91; al-Iṣba'ī, b81)

[26] U slučaju da je veza opisna, onda se radi o metafori. Al-Mutanabbī je kazao:

تعرض لي السحاب وقد قفلنا... فقلت اليك ان معي السحابا

Dok smo se vraćali, preda me se oblak ukaza
Te rekoh mu, kišu svoju ne izlij, jer ja oblak svoj imam.
(al-Mutanabbī, 2002:1/210)

U ovom stihu, pjesnik dva puta upotrebljava riječ *saḥāb, oblak,* u prvom slučaju imenica je upotrebljena u svom osnovnom značenju, a u drugom u figurativnom i njome se aludira na princa Sayf al-Dawla, odnosno na njegovu plemenitost. Pjesnik upoređuje oblak sa princom i u ovom slučaju veza je opisna. Opisnost veze, odnosno njena sličnost, osnovna je diferencijacija u odnosu na metonimiju, koja počiva na susjedstvu (Mujić, 2011). Već je u gore navedenom grafikonu prikazano kako iz jezičkog figurativnog izražavanju proističu dva odnosa, odnos sličnosti (al-tašbīh) I odnos susjedstva (al-muğāwara).

Drugi biser,[27] ukoliko je metaforična riječ zajednička imenica, odnosno nedeverbalna... pod zajedničkim imenom (ism al-ğins) misli se na ono što ukazuje na shvatanje riječi bez iskazivanja opisa u njenom značenju, te se tu podrazumijeva lično ime, poznato po vrsti opisnog svojstva, tako da ovom svojom poznatošću izlazi iz okvira ličnih imena a ne ubraja se u pridjeve. Dakle, al-waṣf je ovdje izvan svoga značenja, za razliku od pridjeva.

Jednu od važnijih novina u teoriji metafore uveo je strukturalni lingvist i književni teoretičar R. O. Jakobson. On je u jeziku razlikovao metaforički i metonimijski pol. Svaka jezična jedinica stupa u dva tipa odnosa s drugim jedinicama – metaforički odnos sličnosti pri odabiru značenja te metonimijski odnos kontekstualne susljednosti pri kombinaciji govornih čestica. Svaki govor podrazumijeva odgovarajući izbor među tim polovima. Metaforičkom se polu priklanja književnost, a unutar nje osobito pjesništvo, odn. određena razdoblja književne povijesti (npr. romantizam, simbolizam ili nadrealizam). Iako je Jakobson prihvatio temeljnu ideju romantizma da cjelinom jezika upravljaju figurativni zakoni koji ne dopuštaju sigurno razlikovanje između figure i doslovnoga jezika, on se ipak poput same romantičarske teorije oslanjao na staroretoričko uvjerenje da se metafora može ne samo prepoznati nego i opisati u nemetaforičkome jeziku teorije. Nasuprot takvu strukturalističkomu polazištu, poststrukturalizam ističe nemogućnost prepoznavanja metafore bilo kao figurativne zamjene, bilo kao poremećaja uobičajenoga rečeničnoga konteksta te umjesto kao sastavnicu teksta tumači metaforu kao učinak čitateljske atribucije. (*Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje.* Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013 – 2024. Pristupljeno 31.3.2024. <https://www.enciklopedija.hr/clanak/metafora>.)

Jakobson je na osnovu zaključaka o tipovima afazije došao do saključka da su metafora i metonimija dva suprotna jezička sistema, odnosno principa govorne situacije. Dajući prednost jednom od njih, pojedinac formira lični stil. Koji od dva stila preovlađuje u nekom govoru može se istraživati na morfičkom, lekstičkom i drugim nivoima. To može zavisiti i od književne škole kojij neki pisac pripada. Tako je naprimjer u romantizmu i simbolizmu zastupljenija metafora kao vid govorne govorne organizacije. Jakobson je primjetio da u ruskoj lirici preovlađuje metafora, a u epici metonimija (Jakobson-Halle; 1988:72-73).

[27] Drugi biser tretira podjelu metafore na osnovu izvedenosti, odnosno nedeverbalnost metaforičke riječi (al-mustaʿār), te, na osnovu toga, da li je metaforička riječ izvedena ili nije dijeli je na nedeverbalnu (al-aṣliyya) i deverbalnu (al-tabʿiyya).

...onda je nedeverbalna metafora.[28] Nije moguće razmotriti samu metaforu, a da se ne zaustavimo razmotrivši pojavu iza metafore, kao u izvedenoj metafori.

...inače, ukoliko metaforična riječ nije ime, već glagol ili čestica ili bude ime, ali nije ime roda u značenju kako je spomenuto, odnosno, bude izvedeno[29]

...je deverbalna metafora,[30] zbog njenog zbivanja u spomenutoj riječi,[31] odnosno riječi koju je potrebno spomenuti, jer se riječ izvedene metafore spominje, neizostavno.

---

[28] Nedeverbalna metafora definira se kao metafora u „kojoj je metaforična riječ zajednička imenica ('ism al-ğins), poput riječi *rağul-čovjek, asad-lav,* koja je neizvedena (al-Sakkākī, 1987:380). Za ovu vrstu metafore navest ćemo nekoliko stihova. Al-Mutanabbī je, obraćajući se princu Sayf al-Dawla, kazao:

احبك يا شمس الزمان وبدره... وان لامني فيك السها والفراقد

Volim te, sunce vremena i pun mjeseče njegov

Pa makar me zbog tebe korile zvijezde i zvjezdice.

(al-Mutanabbī, 2002:1/314)

U ovom stihu pjesnik je uporedio princa u prvom slučaju sa Suncem, a u drugom sa Mjesecom, a u drugom polustihu uporedio je ostale vladare i prinčeve za zvijezdama i zvjezdicama, ukazjući na njegovu dominantnost nad njima, poput dominantnosti Sunca i Mjeseca nad ostalim zvijezdama na nebeskom svodu. U oba slučaja, pjesnik kao metaforičku riječ koristi neizvedene imenice, tako da se ova metafora naziva i neizvedenom (al-'aṣliyya).

[29] Autor komentara ovdje tumači uslovnu rečenicu, koja dolazi nakon definisanja neizvedene metafore, te navodi da, ukoliko je metaforička riječ glagol, čestica ili, pak, ime, koje je izvedeno, onda se radi o izvedenoj metafori (al-tabʿiyya).

[30] To je ona metafora koja se realizira kroz metaforičku riječ koja nije zajedničko ime, odnosno koja je izvedena, kao što su glagoli, svojstva izvedena iz glagola, partikule. Navest ćemo nekoliko primjera za ovu vrstu metafore. U Kur'anu (7:154) stoji:

ولما سكت عن موسى الغضب

I nakon što zašutje u Musaa srdžba

U ovom primjeru upotrijebljen je glagol sakata, zašutjeti, koji je izveden iz glagolske imenice sukūt, te je prestanak srdžbe upoređen sa šutnjom, tišinom i mirom. Ova vrsta metafore je izvedena, jer je metaforička riječ izvedena.

Al-Mutanabbī je kazao:

...nakon što je bila realizirana u infinitive (masdaru)[32] ukoliko je metaforička riječ izvedena, jer se metafora temelji na poređenju, a poređenje zahtijeva da oba kolerata u poređenju budu opisani zajedničkim svojstvom poređenja, jer metafora počiva na tome . Osnova u opisnim svojstvima jesu doslovna značenja koje su u značenju imena roda, to je zbog toga što su glagoli i partikule odvojene od nepotpuno promjenjive imenice, a što se pridjeva tiče, na osnovu razumijevanja istih, oni zahtijevaju da se njima nešto opisuje i njihovo pravo je da se ne opisuju. Ako kažemo *govori stanje* ili kažemo *stanje je govornik, a* u prvom slučaju se za metaforu koristi al-nutq zbog svog značenja, tako što se značenje upoređuje sa značenjem *govora* u pojašnjenju, zatim se u metafori koristi ime, u službi onoga za čime se poredi (sredstvo), a to je *govorim* i to je nedeverbalna metafora. Nakon toga se u metafori koristi ime koje je izvedeno iz *govora,* pa je al-musta‘ār *govori i govornik* i to je izvedena metafora nakon što je realizirana.

...vezano za značenje partikule, (ukoliko)[33] je (partikula),[34] metaforično ime.[35] Nakon što se nije zadovoljio al-Ḫaṭībovim[36]

ورد اذا ورد البحيرة شاربا... ورد الفرات زئيره والنيلا

Kada se lav jezeru pitkome približi
Do Eufrata riku njegova dopire, a i do Nila.
(al-Mutanabbī, 2002:2/900)

U ovom slučaju, pjesnik upoređuje dolazak lava na pojilište, odnosno Taberijsko jezero, na koje se u ovom stihu aludira, sa dopiranjem njegovog glasa do Egipta i Iraka.

[31] Odnosno zbog njene realizacije kroz jednu od tih riječi, odnosno kroz glagol, partikulu, particip aktivni, pasivni i sl.

[32] Svaka deverbalna metafora realizira se, prevashodno, u masdaru, koji je izvorište svakog glagola, a samim tim i imena, koja su izvedena iz glagola, poput participa aktivnog i pasivnog. Govoreći o ovom problemu M. Mujić (Mujić,2011: 78) ističe: „Bit će jasnije ako imamo na umu da se za deverbalnu metaforu izvorno koristi izraz al-isti'āra al-taba'iyya (dosl. metafora koja slijedi drugu metaforu), što podrazumijeva da kada se srećemo s metaforom u kojoj je glagol derivirano ime u ulozi metaforičke riječi, trebamo gledati u onu prethodeću metaforu s korespondirajućim maṣdarom kao metaforičkom riječi.“

[33] U originali stoji اذا كان umjesto كان.

[34] U rukopisu je izostavljena riječ حرفا.

[35] El-Isba‘ī je na početku ovog „bisera“, definirajući izvedenu metaforu naglasio: „Ukoliko metaforična riječ nije ime, već glagol ili čestica ili bude

mišljenjem u pojašnjenju vezanom za značenje partikule, poduzeo se da iznese ispravno objašnjenje, te je kazao.

Pod onim što je vezano za značenje partikule misli se na nešto što se pomoću nje izražava, odnosno čime se izražava to značenje

...od apsolutnih značenja, kao što je 'otpočinjanje' i slično, jer je al-ibtida' na primjer, nije u značenju partikule jer je neovisnog značenja, a značenje partikule nije takvo, u suprotnom bilo bi ime, jer se imenska i partikularna priroda riječi određuje na osnovu postojanja ili nepostojanja nezavisnosti značenja i to je vezano za značenje partikule.[37] Odnosno, kada se ostvari značenje onda se vraća na član vezan za vrstu relacija između njih.[38] Ekvivalent ovome je skrivena lična zamjenica, koji je nemoguće izraziti osim posredstvom metafore, rastavljen kao što je pojašnjeno u mjestu ograničavanja značenja općim, jer postavljanje partikule u apsolutnom općem značenju, ali pod uslovom upotrebe u specifičnom značenju. Kada kažeš *Učinio mu je dobro da ga je i uznemirio,*[39] onda ovdje prijedlog *li* nije upotrebljen u svom osnovnom značenju, zbog nemogućnosti da uznemiravanje bude cilj razumne osobe, već uspoređuje veličinu 'uznemirenje dobročinstvom' sa doslovnim značenjem, a to je iskazivanje počasti i slično objedinjenjem nepromjenjivog, zatim se u metaforičnom smislu veličina dobročinstva opisuje kao uznemiravanje i ta

ime, ali nije ime roda u značenju kako je spomenuto, odnosno, bude izvedeno...“ te je time potcrtao i mogućnost da partikule budu metaforično ime. Takva metafora se smatra izvedenom metaforom.

[36] Muḥammad ibn Abd al-Raḥmān al-Qazwīnī, poznat kao al-Ḫaṭīb, stilističar. Autor spominje al- Ḫaṭība, a Al-Isfarāyīnī spominje „vlasnika al-Talḫīsa“ al-Qazwīnija (Al-Isfarāyīnī, 170; al-Iṣba'ī, b82).

[37] Pod onim što je vezano za značenje partikula, al-Sakkākī ističe (al-Sakkākī, 1987:380) misli se na ono što se izražava prilikom njihovog tumačenja, kao što se pod prijedlogom *min* misli na otpočinjanje nečega, pod prijedlogom *ilā* se misli na okončanje nečega

[38] U rukopisu je izostavljeno الحرف والمتعلق(partikula i vezana)

[39] Toliko da mu je uradio dobro da ga je, od stida, uznemirio.

metafora naziva metaforom lāma,[40] te ta metafora postane[41] neizvedena,[42] a lam postaje izveden.

Al-Sakkākī je negirao izvedenu metaforu i svrstao je u aludirajuću,[43] čak i aludirajuću relaciju, i u izrazu postoji tolerancija u aludirajuću, a pojašnjenje odgovora na ovo je ostavljeno za drugu ogrlicu, te zato i kaže: kao što ćeš saznati.[44]

Treći biser, al-Sakkākī smatra da, nešto, ukoliko je sadržaj (al-mustaʿār lahu)ostvarljiv čulno, kao naprimjer *Vidio sam lava koji gađa,* ili razumski,[45] kao u primjeru *Uputi nas na Pravi put,*[46]

---

[40] O *metafori lāma,* ili o *metafori sa lāmom (al-isti'āra bi al-lām)* detaljno govori al-Sakkākī. Ukoliko se lām namjere (lām al-ġara) upotrebljava u značenju namjere, kao naprimjer da postoji sigurnost postojanja jedne stvari nad drugom, pod uslovom da druga stvar ne bude potraživana prvom, a da u prvoj bude namjera (al-Sakkākī, 1987:384). U ovom slučaju, kao i svim drugim metaforama, nužno je postojanje konteksta, koji onemogućava da se riječ shvati u doslovnom značenju.
Primjer ove metafore nalazimo u prethodnom primjeru, koji je spomenuo al-Isba'ī, o kojem je već bilo riječi, ali i u kur'anskom ajetu, u kojem stoji:
فَالْتَقَطَهُ آلُ فِرْعَوْنَ لِيَكُونَ لَهُمْ عَدُوًّا وَحَزَنًا
I pokupi ga porodica Faraonova, da im bude neprijatelj i tuga
U ovom primjeru je ljubav i posinjavanje upoređeno sa neprijateljstvom i tugom, kao da su ga i uzeli da bi od njega napravili svog neprijatelja. U ovom primjeru prijedlog *li* u izrazu *liyakūna* se ne može shvatiti u svom izvornom značenju, već se koristi kao metaforička riječ u kome je prijenosnik (al-musta'ār minhu) ljubav i briga, a sadržaj (al-mustaʿār lahu) konačna završnica, odnosno neprijateljstvo i tuga.

[41] U rukopisu je izostavljeno tā za ženski rod.

[42] U rukopisu je izostavljeno slovo ṣād , al-aliyya umjesto al-aṣliyya.

[43] U rukopisu je, greškom, napisano al-tabīʿayya umjesto al-makniyya.

[44] Autor navodi da al-Sakkākī zastupa drugačije mišljenje kada je u pitanju izvedena metafora, te je svrstava u aludirajuće (al-makniyya) i to detaljno pojašnjava u Drugoj ogrlici svoga djela, gdje al-Samarqandi navodi: „Zbog toga je (al-Sakkākī) odabrao da izvedenu metaforu uvrsti u aludirajuću takog što je njen kontekst učinio aludirajućom metaforom, za razliku od onoga što spominju učenjaci." Govoreći o ovome al-Sakkākī (str. 384) navodi da je „kontekst eksplicitne metafore aludirajuća metafora" kao što je u primjeru *I kada je smrt zarila svoje kandže,* „oni riječ smrt čine aludirajućom metaforom koja se odnosi na zvijer, a potvrda kandži je veza metafore (al-Sakkākī, 1987:384).

[45] Govoreći o podjeli metafora, al-Sakkākī da se eksplicitna metafora može podijeliti na realnu i imaginarnu, te kaže: „Što se tiče realne metafore to je

onda je to realna metafora, zato što je sadržaj (al-musta'ār lahu) ostvarljiv i realan.

...u suprotnom, onda je imaginarna,[47] zato što se njen sadržaj (al-musta'ār lahu) potvrđuje fikcijom i imaginacijom,[48] a ne osjetilima ili razumom.

...kao što će ti se otkriti njena suština, odnosno, u Trećoj ogrlici.

Četvrti biser, ukoliko metaforu ne prati nešto prikladno čime se dopunjava slika poređenja ili predmet poređenja, ta metafora je prosta, pod prikladno se misli na nešto izuzev konteksta, jer je kontekst ono što potpada pod temelje (arkān) metafore, kao što će se vidjeti nakon nekoliko redaka.

...kao naprimjer *Vidio sam lava,* ona se ograničava na osnovu *bacanje,* kako se ne bi zamišljao uvjet 'oslobađanja' nedostatkom.[49]

Ukoliko je propraćena nečim prikladnim što dopunjava sredstvo, onda je proširena metafora (al-muraššaḥa), tako se neko kandidira (raššaḥa) za vezirski položaj, odnosno odgaja i priprema,

---

ona u kojoj je predmet poređenja (al-mušabbah) ostvarljiv čulno ili razumski" (al-Sakkākī, 1987:373)

[46] I autor i 'Iṣām navode iste primjere, ali 'Iṣām šire analizira te primjere. Al-'Iṣba'i kratko komentariše to (Al-Isfarāyīnī, 193; al-Iṣba'ī, b82)

[47] Ova vrsta metafora je, kako to navodi i al-Isba'ī u svome komentaru, temeljeći ga na stavu al-Sakkākīja gdje je „predmet poređenja (al-mušabbah) nešto imaginarno, što se realizira jedino u imaginaciji" (al-Sakkākī, 1987: 373). Al-Sakkākī navodi i podjelu ove dvije metafore, te ističe da i jedna i druga, dakle i realna i imaginarna mogu imati dvije podvrste, koje on naziva *kategoričkom (qat'iyya)*, a to je ona u kojoj se predmet poređenja može samo realizirati čulno ili razumski ili samo imaginarno i *metaforom mogućnosti*, gdje se predmet poređenja nekada može realizirati čulno i razumski, a nekada imaginarno (al-Sakkākī, 1987:384). U osnovi al-Sakkākījeve podjele, obje ove metafore, i realna i imaginarna podvrste su eksplicitne metafore.

[48] Autor u komentaru ovog bisera spominjeo mišljenje u odnosu na 'Iṣāmudinovo (Al-Isfarāyīnī, 189; al-Iṣba'ī, b82)

[49] Autor je skoro identično prenio 'Iṣāmov komentar (Al-Isfarāyīnī, 197; al-Iṣba'ī, b82)

kako stoji u *al-Ṣiḥāḥu*.[50] Ono što označava kontekst(al-maqrūn) je općeg značenja da bi bio prije ili poslije metafore.[51]

Kao u primjeru *Vidio sam lava slijepljene grive (čiji nokti nisu odrezani),*[52] riječ *libed*[53] dolazi na oblik kao i *'inab,* a množina je *libdah,* i označava dlake koje su nalijepljene na prsa lava i to je prikladno životinji, čiji nokti nisu odrezani.[54]

...a kada je propraćena nečim prikladnim što dopunjava predmet poređenja, onda je to dopunjena metafora (al-muğarrada), jer je oslobođena prekomjernosti u poređenju.

Kao u primjeru *Vidio sam lava do zuba naoružanog.* Ovdje se mogu objediniti obje ove proširene i dopunjene metafore, kao što stoji u riječima kod *Lav do zuba naoružan,* gdje je izostavljeno *slijepljene grive čiji nokti nisu odrezani.*[55]

Al-Tašrīh je intezivniji,tj., od proširivanja od tadžrīda intenzivnijeg je značenja od obične metafore i sa dopunjenom metaforom, čak i od objedinjenje proširene i dopunjene metafore.

Jer svojom obuhvatnošću realizira intenzitet poređenja. Njegov izraz *intenzivniji* dolazi od intenzitet, svojstvo je govornika te se oslanja na dopunjenje predmeta poređenja, odnosno na uzrok.

---

[50] Autor komentara se, u pojašnjenju riječi taršīḥ poslužio rječnikom *al-Siḥāḥ tağ al-luġah wa ṣiḥāḥ al-'arabiyya.*

[51] Pod izrazom maqrūn podrazumijeva se da su dva poredbena kotelara polisintetična tako da poredbeni niz koji sadrži više uzastopnih poređenja, i to je *al-tašbīh al-mafrūq i, također se naziva al-maqrūn.* Vidi: (Matlub, 1999:156).

[52] U rukopisu je izostavljeno: اظفاره لم تقلم(nokti nisu bili odsječeni).

[53] Autor je prenio ‘Iṣāmov komentar(Al-Isfarāyīnī, 197; al-Iṣba‘ī, a83).

[54] Ova rečenica se ne nalazi u rukopisu, ali postoji u kontrolnom tekstu Risāle.

[55] U rukopisu stoji تقلم, a ispravno je تقلم. Autor je identično prenio‘Iṣāmove riječi u dotičnom kometaru.(Al-Isfarāyīnī, 203-204; al-Iṣba‘ī, a83). Zuhayr ibn Abū Sūlmā (u.609), ptiojeislamski pjesnik, je autor tog stiha (Ibn Abū Sūlmā, 1988:108).

El-itlāq je intezivniji od dopunjenja predmeta poređenja, spomenuto je objedinjenje proširenja slike i predmeta poređenja na stepenu proste metafore, jer ona nestaje kada se suoči s njima.

Dopunjena i proširena metafora[56] ostvaruje se samo nakon upotpunjenja metafore, a ona se upotpunjuje kontekstom.

Kontekst eksplicitne metafore se ne smatra dopunjenjem predmeta poređenja, kao u primjeru *Vidio sam lava koji gađa,* jer je od iste metafore.

...niti se kontekst aludirajuće metafore smatra dopunjavanjem sredstva, kao u primjeru *Kandže smrti,* jer bi u tom slučaju bilo nemoguće postojanje proste metafore.

Peti biser, dopunjena metafora može ostati u svom doslovnom značenju, da se u njemu ne iskazuje poređenje ili metafora.

...i da slijedi, u spominjanju onoga što nije svojstvenost sredstva za svojstvenost predmeta poređenja od figurativnih značenja i sa metaforičkom riječju, kao što je pojašnjeno.

...metaforu, u realizaciji inteziteta u poređenju.

Njime se ne namjerava ništa drugo do jačanje, kao da se riječ muste'ar za hrabrog čovjeka nije samo riječ *lav* već i sam lav sa svojim odgovarajućim sredstvima.

Dozvoljeno je da implicirana metodička riječ (musta‘īr) bude, odnosno realni, a ne imaginarni i ovim ne izlazi iz značenja da bude dopunjenje slike poređenja prve metafore jer izražava

...od osobenosti slike poređenja[57] sa riječju teme

[56] S obzirom na karakter nadopune koja prati metaforu imamo dopunjenu (al-isti‘āra al-muğarrada), proširenu (al-isti‘āra al-muraššaha) i prostu (al-isti‘āra al-muṭlaqa). Proširena metafora sadrži nadopunu koja je u semantičkom smislu kompatibilna sa sredstvom metafore. Dopunjena metafora podrazumjeva to da metaforički iskaz uz sadržaj i sredstvo sadrži nadopunu koja se u semantičkom pogledu kompatibilna sa sadržajem metafore (V. Mujić, *Tropi i figure*: 82-84)

...za osobenost predmeta poređenja,[58] tako da može imati dva lica, kao u riječima Uzvišenog: *I čvrsto se Allahova užeta držite,* gdje je uže metaforički upotrebljeno za ugovor, gdje se upotrebljava u kontekstu vezivanja za nešto, te se ovdje dodaje Uzvišenom imenu.

Spominjanje *čvrstog držanja,* je držanje za uže i dolazi kao dopunjenje sredstva, (ove)[59] metafore

Bilo da je upotrebljeno u svom značenju ili kao metafora za pouzdanje u dogovoru, za pouzdanje u relaciju.

Šesti biser, složena metafora je složena,[60] nema potrebe za ovim nakon što se lična zamjenica odnosi na *složenu metaforu* radi njenog pojašnjenja.

...upotrebljen u značenju koje nije njeno osnovno, zbog relacije sa kontekstom, kao u prostoj, odnosno, kao što je kontekst proste metafore, koji se, u svojoj suštini, onemogućava doslovno shvatanje, te je izvedeno pisanje složene metafore, a među njima je prigovor i sa konsonantom wāw i kaže se da je subjekat komentatora kao i jednina i protaza nakon rečenice, to jest, iako je prenešeno logičko značenje.

Ukoliko njegova relacija nije odnos sličnosti, onda se ne naziva metaforom, niti se naziva metonimijom, zato što to nije jasno iskazano. U ovom slučaju je uslovna rečenica predikat, zbog autorovih riječi *složena metafora* i zato što se između njih nalazi umetnut waw, a kaže se da je predikat subjekta njegove riječi *kao prosta,* a uslovna rečenica predikat nakon predikata.

---

[57] U rukopisu stojiله المستعار , a treba da piše منه المستعار.

[58] U rukopisu stoji منه المستعارa treba له المستعار.

[59] U rukopisu je zamjenica jednine za muški rod, a treba da bude zamjenica jednine za ženski rod.

[60] S obzirom na to da li su korelati jedinstveni ili složeni, metafora može biti jedinstvena (al-isti'āra al-mufrada) ili složena (al-isti'āra al-murakkaba). Jedinstvena metafora je metafora koja se može iskazati pojedinačnom riječju, a složena metafora koja se realizira u obliku složenog leksičkog znaka (Mujić, *Tropi i figure:*89).

...inače... odnosno, ukoliko je relacija složene metafore odnos sličnosti

...se (nazvana)[61] složenom (metaforom),[62] jer sadrži složeno poređenje, čija se slika poređenja istrgnut iz mnoštva.

Kao u primjeru (*Vidim te)*[63] *da zakoračiš jedan korak naprijed, jedan nazad,* ovdje se forma kolebljvosti upoređuje s osobom koja želi ići, te u jednom trenutku želi ići i zakorači korak naprijed, a onda ne želi ići, pa zakorači korak unazad. U prvoj slici je upotrebljen govor koji dolazi u značenju druge slike,[64] a slika poređenja jeste u kretanju naprijed i nazad i to je značenje njegovih riječi.

...kolebljiv u kretanju, odnosno u nečemu, a riječ al-iḥǧām sa ǧīmom prije ḥā ima suprotno značenje od kretanja naprijed, ne znajući šta je bolje.[65]

ZAKLJUČAK

U postklasičnom periodu jezikoslovnih nauka primjećuje se stagnacija (teoretičari su ga nazvali al-inḥiṭāt-dekadenca, nazadovanje) u svim segmentima u jeziku. Autori jezikoslovnih djela, obično, samo su kometarisali djela prijašnjih učenjaka, jer su mislili da su jezikoslovne nauke, a samim tim, i stilistika već normirane. Nisu se upustili u nova istraživanja, što je rezultiralo stagnacijom u jezičkoslovnim naukama. Takva je situacija i sa stilistikom. Nakon velikih djela nastalih u 11. i 12. vijeku, u periodu osmanske uprave autori su pisali, uglavnom, komentare i kometrare na kometare na prijašnja djela iz arapske stilistike. Jedno od njih je spomenuto djelo Ḥusayna al-Isbaʻija, koji je kometarisao djelo *al-Risāla al-Samarqndiyya* Abū Laysa al-Samarqandija. Jedna od značajnih djela osmanske uprave je i to djelo, te su autori kometrarisali ovo djelo.

---

[61] U rukopisu glagol je u prezentu, a u originalu u perfektu.
[62] U rukopisu je izostavljena riječ استعارة(metafora).
[63] U rukopisu je izostavljeno اراك(vidim te).
[64] U rukopisu piše المصاورة الثانية, trebalo bi biti الصورة الثانية.
[65] Negacija mā je upotrijebljena, a u izvorniku navedena je negacija lā.

U ovom radu sam preveo, valorizovao i analizirao uvod i prvo poglavlje (ogrlica); šest bisera u prvom poglavlju; u uvodu al-Isbaʻī govori o al-Samarqāndiyu i ʻIsāmu, kao najboljem komentatoru ma djela al-Samargāndiya, te govori o problemima teksta. U prvom biseru autor piše o prostom figurativnom izražavanju (al-maǧāz al-mufrad) i njegovu podjelu na metonimiju i metaforu. Drugi biser tretira podjelu metafore na osnovu izvedenosti, odnosno nedeverbalnost metaforičke riječi (al-mustaʻār), te, na osnovu toga, da li je metaforička riječ izvedena ili nije dijeli je na nedeverbalnu (al-aṣliyya) i deverbalnu (al-tabʻiyya). U trećem biseru al-Isbaʻī piše o realnoj i imaginarnoj metafori. Nakon toga, u četvrtom biseru autor razmatra prostu, proširenu i dopunjenu metaforu, te analizira intenzitet tri vrste metafora. U petom biseru al-Isbaʻī govori o dopunjenoj metafori, a u šestom analizira složenu metaforu.

Al-Isbeʻī je bio pod uticajem ʻIṣām al-dīnog komentara, što je i naznačio sam autor kad kaže: „Ali ono što je napisao o toj *al-Risāli* uzor plemenitih učenjaka i pažljivi ʻIṣām je more čiju veličinu ne spoznaje niti dubinu shvata...“ (al-Isbaʻī, a1) mnogi autori, pored al-Isbaʻja, pisali su po uzoru naʻIṣām al-dīnog komentara, poput Aḥmada ibn Ḥasana. Aḥmad ibn Ḥusayn je i pisao kometar na kometar ʻIṣām al-dīna. I jedno, i drugo i treće djelo korišteno je po uzoru na ʻIṣām al-dīnov kometar, poput istovjetnih fraza, istih primjera i sl., što je u valorizaciji i naglašeno.

Valorizacija bosanskohercegovačke kulturne baštine pisane na arapskom jeziku je važan segment lingvističkih i kulturoloških naučnoistraživačkih istraživanja. Budući da rad valorizuje djelo bosanskohercegovačkog autora pisano na arapskom jeziku, pored doprinosa stilističkoj znanosti, ključni doprinos rada i njegova izvornost se ogleda u kulturološkom pogledu i valorizaciji manuskripta naših autora na arapskom jeziku.

Literatura

Al-Baġdādī, I. (1951). *Hadīyya al-ʿārifīn, asmā' al-mu'allifīn wa aṯār al-muṣannifīn*, Istanbūl: Wikāla al-maʻāif al-ğalīla.

Al-Bayġūrī, ʻI. *Ḥāšīya al-Bayğūrī ʿalā matn as-samarqandīya fī 'l-bayān,* s.a.

Al-Busnawī, A., *Išārat fī šarḥ al-istiʻārāt*, Biblioteka Islamskog univerziteta u Medini (rukopis).

Al-Ğurğāni, M. (1971). *'Iʻğāz al-Qur'ān*, al-Qāhira: Dār al-maʻārif.

Al-Ğurğāni, M. (1991). *Asrār al-balāġa,* al-Qāhira-Ğidda: Dār al-Madanī.

Al-Iṣbaʻī, Ḥ, *Farāid al-fawā'id li taḥqīq maʻānī al-istiʻāra,* Gazi Husrev-begova biblioteka (rukopis).

al-Mutanabbī (2002). *Divan*, Dār al-Fikr.

Al-Sakkākī, Y. (1407/1987). *Miftāḥ al-ʿulūm*, Bayrūt: Dār al-Kutub al-ʻilmiyya.

Al-Samarqandī (1905). *al-Risāla al-Samarqandiyya fī al-Istiʻārāt,* al-Ğazā'r.

Ḍayif, Š. (1995). *al-Balāġa, taṭawwur wa tārīḫ*, al-Qāhira: Dār al-maʻārif.

Dobrača, K. (2002). *Katalog GHB*, sv. 1, London-Sarajevo: Al-Furkan-Rijaset IZ u BiH.

Duraković, E. (2000) *Arapska stilistika u Bosni, Ahmed Sin Hasanov Bošnjak o metafori*, Sarajevo:Orijentalni institut u Sarajevu.

Fajić, Z. (1991). *Katalog GHB*, sv. 3, Sarajevo: El-Kalem.

Al-Qazwīnī, Ǧ. *al-Talḫīṣ fī ʻulum al-balāga*, Dār al-fikr al-ʻarabī.

Ibn Abū Sūlmā, Z. (1988). *Dīwān*, Bayrūt: Dār al-kutub al-ʻilmiyya.

Ibn Mu'tazz (1982). *Kitāb al-badī',* Bayrūt: Dār al-masīra.

Jahić, M. (2007). *Arapska gramatika u djelu aal-Fawā'id al-ʻabdiyya*, Sarajevo: Gazi Husrev-begova biblioteka.

Jakobson, R. i Halle, M. (1988). Temelji jezika, Zagreb: Globus.

Kaḥḥala, U.R. (1994). *Muʻğam al-mu'alifīn*, Bayrūt: al-Risāla.

Latić, Dž. (2001). *Stil kur'anskog izraza*, Sarajevo: El-Kalem.

Lavić, O. (2005). *Katalog GHB*, sv. 14, London-Sarajevo: Al-Furkan-Rijaset IZ u BiH.

Matlub, A. (1999). *al-Balāġa wa al-tatbīq*.

Mehmedović, A. (2018). *Leksikon bošnjačke uleme*, Sarajevo: Gazi Husref-begova biblioteka.

Mujić, M. (2007). *Arapska stilistika u djelu Hasana Kafije Pruščaka,* Sarajevo: Filozofski fakutet u Sarajevu.

Mujić, M. (2011). *Tropi i figure u arapskoj stilistici*, Sarajevo: Orijentalni institut u Sarajevu.

Muvekkit, S.S.H. (1999). *Povijest Bosne* I, Sarajevo: El-Kalem.

Popara, H. i Fajić, Z. (2000). *Katalog GHB*, sv. 7, London-Sarajevo: Al-Furkan-Rijaset IZ u BiH.

Popara, H. (2008). *Katalozi GHB*, sv. 16, London-Sarajevo: Al-Furkan-Islamska zajednica u BiH.

Ziriklī, Ḫ. (2002). *al-Aʻlām*, Bayrūt: Dār al-ʻilm al-malāīn.

Ždralović, M. (1988). *Bosansko-hercegovački prepisivači djela u arabičkim rukopisima*, Sarajevo: Svjetlost.

سمير ريبرونيا

كلية التربية الإسلامية

جامعة زينيتسا، البوسنة والهرسك

شرح فرائد الفوائد لتحقيق معاني الاستعارة لحسين الإصبعي

ملخص:

تم في هذا البحث الترجمة والتحقيق والتحليل للجزء الأول من مخطوطة شرح فرائد الفوائد لتحقيق معاني الاستعارة للمؤلف البوسني حسين الإصبعي السارايي. سعى الإصبعي في هذه الرسالة القصيرة إلى توحيد أهم عناصر علم البيان استناداً إلى أعمال أسلافه. وقد كتب العمل بروح طريقة كتابة الأعمال العلمية آنذاك، والتي تجلت في بيان آراء ومواقف المؤلفين المشهورين الآخرين، والمقارنة بينها وتفضيلها. كما أنها مهمة كدليل على انخراط المؤلفين البوسنيين في التخصصات البلاغية للغة العربية في ذلك الوقت. لقد قمنا بتقييم هذه الرسالة.

قسم المؤلف العمل إلى ثلاثة أجزاء سماها مجازا: العقد الأول، والعقد الثاني، والعقد الثالث، وقسم كل عقد إلى لآلئ. وفي العقد الأول ست لآلئ وفي العقد الثاني أربع لآلئ وفي العقد الثالث خمس لآلئ.

في فترة ما بعد الكلاسيكية للعلوم اللغوية، لوحظ الركود (أطلق عليه العلماء مصطلح الانحطاط) في جميع علوم اللغة. هذا هو الوضع مع علم البلاغة أيضا. بعد الأعمال العظيمة التي تم تأليفها في القرنين الحادي عشر والثاني عشر، في فترة الإدارة العثمانية، كتب المؤلفون، في الغالب، شروحًا وتعليقات على الأعمال السابقة من البلاغة العربية. ومن هذه الكتب الكتاب المذكور لحسين الإصبعي، الذي كتب شرحاً لكتاب الرسالة السمرقندية لأبي ليث السمرقندي. ولأعمال الإصبعي أهمية ثقافية أيضًا إلى جانب الأهمية العلمية.

الكلمات المفتاحية: البلاغة العربية، حسين الإصبعي السارايي، الشرح، الاستعارة، أنواع الاستعارات

ŠARḤ FARĀ'ID AL-FAWĀ'ID LI TAḤQĪQ MA'ĀNĪ AL-ISTI'ĀRA (COMMENTARY ON THE USEFUL PEARLS IN THE VALIDATION OF METAPHOR MEANINGS) BY ḤUSAYN AL-ISBAʻĪ

Semir Rebronja, PhD

Abstract

This paper analyzes and comments on the first chapter of the manuscript *Sharḥ Farā'id al-Fawā'id li Taḥqīq Maʻānī al-Istiʻāra* by Ḥusayn al-ʻIsbaʻī al-Sārāyī, a renowned Bosnian author active in Sarajevo. In this work, al-Isbaʻī sought to summarize key elements of Arabic stylistic discipline known as ʻilm al-bayān, drawing upon the works of previous scholars and following the classical method of scholarly writing of that era, which involved citing, comparing, and preferring the opinions of other scholars.

Al-Isbaʻī's work is significant as it provides insight into Bosnian scholars' engagement with classical Arabic stylistics. It is divided into three main parts, metaphorically titled "necklaces" (Arabic: al-ʻiqd), with each necklace further divided into subchapters or "pearls" (Arabic: al-farīda). The first necklace contains six pearls, the second four, and the third five.

The post-classical period of linguistic studies in the Arab world was marked by stagnation, later referred to by scholars as *al-inḥiṭāt* (decline or regression). This stagnation is also reflected in Arabic stylistics, where most authors primarily wrote commentaries on works from the 11th and 12th centuries. Ḥusayn al-ʻIsbaʻī's work is such a commentary, inspired by *al-Risāla al-Samarqandiyya* by 'Abū Layṯ al-Samarqandī, an important predecessor in the Arabic stylistic tradition.

Keywords: Arabic stylistics, Ḥusayn al-Isbaʻī al-Sārāyī, commentary, metaphor, types of metaphor

Rukopis Šarḥ fawā'id al-farā‘ida (a80-b-83)

